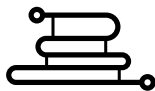

Biblioteka
NASLIJEĐE

TIM press

Biblioteka
NASLIJEDE

William Marx
Jedno ljeto s Don Quijoteom

Izvorno objavljeno pod naslovom
UN ÉTÉ AVEC DON QUICHOTTE

Un été avec Don Quichotte © Editions des Equateurs/France
Inter/Humensis, 2024.

© za hrvatsko izdanje
TIM press d.o.o., Zagreb
tim.press@tim-press.hr
www.tim-press.hr

Sva prava pridržana

ISBN 978-953-369-078-0

William Marx

**JEDNO LJETO S
DON QUIJOTEOM**

S francuskoga prevela

Marina Alia Jurišić

Zagreb, 2026.

U spomen na Milana Kunderu
i Jeana Canavaggia, istaknute
čitatelje *Don Quijotea*, koji su
preminuli u ljeto 2023.

Sadržaj

Uvod: Jedan život s Don Quijoteom	7
1. Gdje priča započinje	21
2. Gdje roman počinje životom romanopisca	27
3. Gdje otkrivamo tijelo Don Quijotea	31
4. Gdje se propituje ime Don Quijote	35
5. Gdje Don Quijote sanja Emmu Bovary	39
6. Gdje Don Quijote stiže u Saint-Germain-des-Prés	43
7. Gdje Don Quijote uzjaši svoj Harley-Davidson	47
8. Gdje Don Quijote ostvaruje svoj prvi podvig	51
9. Gdje se spaljuju knjige	57
10. Gdje Sancho Panza stupa na scenu	63
11. Gdje Don Quijote postaje slikovit pojam	67
12. Gdje se otkriva pravi autor <i>Don Quijotea</i>	71
13. A što ako je <i>Don Quijote</i> djelo 20. stoljeća?	75
14. Gdje Don Quijote priskače u pomoć feminizmu	81
15. Gdje <i>Don Quijote</i> obogaćuje francuski jezik	87
16. Gdje je bolje začepiti nos	91
17. Gdje klasna borba ulazi u <i>Don Quijotea</i>	97
18. Gdje Don Quijote dovodi društvo u opasnost	101
19. Gdje Don Quijote susreće Shakespearea	105
20. Gdje se sumnja u stvarnost	109
21. Gdje Don Quijote izmišlja Dulcineju	113
22. Gdje Don Quijote susreće moćnu ženu	119

23. Gdje Don Quijote susreće Cervantesa	123
24. Gdje se teologija uvlači u roman	127
25. Gdje Don Quijote izmišlja burleskni film	133
26. Gdje nas Don Quijote poziva u utopiju	137
27. Gdje se Don Quijote vraća na veliku scenu	141
28. Gdje Don Quijote čita <i>Don Quijotea</i>	145
29. Gdje Sancho Panza začarava Don Quijotea	151
30. Gdje ludilo postaje mudrost	155
31. Gdje Don Quijote ide u kazalište	159
32. Gdje Don Quijote uzima ime François Pignon	163
33. Gdje se večera za budale pretvara u filozofiju	167
34. Gdje čitatelj otkriva da je žrtva dvaju junaka	173
35. Gdje <i>Don Quijote</i> postaje priručnik za preživljavanje	179
36. Gdje Sancho preuzima vlast	185
37. Gdje životinje dobivaju lavovski dio	189
38. Gdje tragičnost povijesti prodiere u priču	193
39. Gdje Don Quijote susreće svoje čitatelje	199
40. Gdje Don Quijote započinje novi roman	203
41. Gdje Sancho istražuje tajanstva jezika	207
42. Gdje <i>Don Quijote</i> obilazi svijet	213
43. Gdje <i>Don Quijote</i> izmišlja moderni roman	221
44. Gdje Don Quijote na kraju ne umire	229
Kronologija	233
Bibliografija	237
Zahvale	241
O autoru	243

Uvod

Jedan život s Don Quijoteom

U srijedu, 31. svibnja 2023. u 13:50, u Parizu, doživio sam moždani udar, kap, kako se nekad govorilo: nisam mogao pomaknuti desnu ruku ni desnu nogu. Prepoznajem simptome, želim govoriti, ali kao u ružnom snu riječi ne izlaze: usta su paralizirana. Iz mene izlazi tek posramljujuće mrmljanje. Ja, koji inače govorim tako brzo, prebrzo, očajnički pokušavam usporiti ritam, prisiljavam svaki mišić da izgovori spasonosne riječi.

Hitna pomoć. Nazovi hitnu pomoć. Rečenica se napokon istragne iz mogea grla i tada se sve ubrza: pomoć stiže, u 15 sati hitno sam primljen na odjel vaskularne neurologije bolnice Sainte-Anne, daju mi terapiju i sat vremena poslije vraćaju mi se sve sposobnosti.

Nekim čudom, koje me još uvijek iznenađuje, ali koje u potpunosti dugujem medicini

i besprijeckornoj organizaciji zdravstvene skrbi, nije mi ostala nikakva posljedica nesreće. Ne prođe dan a da ne zahvalim svojoj zemlji.

No između trenutka kada je pomoć stigla i onoga kad sam krenuo u bolnicu, čekao sam dvadesetak minuta ležeći u njihovu parkiranoj vozilu dok se nije pronašla ustanova koja bi me primila. Meni se to čekanje činilo beskrajnim: bojao sam se pomisli da ću stići prekasno i da ću, ako i preživim, zauvijek ostati invalid.

Dok sam nestrpljivo ležao na nosilima i dok je moj duh kružio poput zvijeri u dvostrukom nepomičnom kavezu moga tijela i kola hitne pomoći, samo me jedna misao uspijevala utješiti: već sam snimio sve epizode *Jednog ljeta s Don Quijoteom* i France Inter mogao bi ih emitirati kako je planirano, u srpnju i kolovozu.

Govorio sam sebi da će ta serija biti moja zvučna oporuka i da bi radio čak mogao, uz trunku oportunizma, iskoristiti tu tragediju za promociju. Već sam čuo strašne reklamne poruke: „William Marx zauvijek je utihnuo, ali prije odlaska ostavio nam je veliki prasak smijeha. Poslušajte!“ Ili neke druge slične gluposti. A ta je misao ipak bila dovoljna da malo umiri moju tjeskobu i da u tunel kojim sam prolazio unese tračak svjetla.

Netko će mi predbaciti narcizam, sklonost patetici, melodramatsku režiju od koje bi i kamen proplakao, što ja znam? I imat će pravo. I sâm si to danas predbacujem. Mnogo toga treba oprostiti onima koji su na pragu odlaska – ili barem vjeruju da su na njemu.

A upravo su patetika i dramatičnost moje mašte imale moć utješiti me u tom kobnom času, kada se sve u meni urušavalo i kada sam bio uvjeren da za mene više nema budućnosti. Imao sam osjećaj da živim u nekoj melodrami. U svojoj nesreći više nisam bio sam. U fikciji sam nalazio obrasce i suputnike u nesreći, iako moram priznati da se nije radilo o osobito vrijednoj fikciji. U tim zlokobnim trenucima, dok me vlastito tijelo napuštalo, grčevito sam se hvatao za zamišljeni život koji je davao smisao onome stvarnom, za koji sam osjećao da se u meni samome raspada.

* * *

Poslije, razmišljajući o tom trenutku očaja i o lutanjima mašte koja su ga pratila, doživio sam otkriće: uza sve razlike, proživio sam isto iskustvo kao i Don Quijote. I on želi živjeti svoj život kao u romanu, kako bi mu dao smisao. Sa

skoro pedeset godina (malo sam stariji od njega), shrvan dosadom, odlučuje oblikovati svoje postojanje prema viteškim romanima koji su ispunjavali njegove dane čitanja. Za njega, kao i za mene, fikcija postaje jedina slamka spasa.

Za njega, kao i za mene: zaprepašćuje me jednakost koju ovdje pisanjem uspostavljam između jednog književnog lika i vlastite osobe, kao da se i ja, po drugi put, ali ovoga puta bez izlike moždanog udara, ponovno počinjem *kih-totizirati*, to jest pretvarati svoj život u roman.

A nije li to sudbina svih nas? Ako je svatko u iskušenju da se slobodno projicira u *Don Quijotea*, to je zato što je riječ o djelu koje nam u pravom smislu riječi omogućuje suočavanje sa svijetom lišenim smisla, bez nade i bez iluzija.

Bistri vitez simbol je modernog čovjeka suočenog sa svijetom u kojem se raspadaju sve strukture koje su mu davale smisao: drevno viteštvo ustupa mjesto dvorskoj i upravnoj aristokraciji, katolička se religija dovodi u pitanje diljem Europe, kršćani i muslimani sukobljavaju se oko Sredozemlja, Europljani spoznaju sebe kao suvremenike drugih kontinenata i drugih naroda, a sama Zemlja biva zbačena sa svoga središnjeg položaja u svemiru. To je

slika Cervantesova vremena. Za naše bi vrijeme bilo lako pronaći odgovarajuće paralele: klimatske promjene, propitivanje društvenih i obiteljskih modela, kraj vjere u napredak, sukobi vrijednosti i kultura, besmisleni i tragični ratovi na pragu Europe, nemilosrdna borba za svjetsku prevlast. Razloga za gubitak iluzija ne nedostaje ništa manje nego u španjolskom zlatnom vijeku.

Na to Cervantes i Don Quijote nude odgovor koji je danas jednako valjan kao i jučer: neumorno vjerovati i ponašati se *kao da jest*. Stvarnom svijetu suprotstaviti imaginarni u kojem se može sačuvati nada.

Postati lik iz romana znači nadomjestiti uzmak transcendencije. U nedostatku svega ostalog, književnost je čvrsta točka oko koje se može strukturirati vlastiti život.

Koliko je parova koji opstaju samo kako bi održali lijepu priču? Žarka strast početaka možda se s vremenom stišala, ali ju je zamijenila druga želja, manje nagoniska, a postojanija, jer je promišljenija: želja da se u trajanju jednoga života upiše ljubav o kojoj se sanjalo još u mladosti. Zašto sve upropastiti prekidom priče na pola puta, priče koja je tako dobro započela? Zašto trgati stranice ljubavnog romana čija ste

prva poglavlja zajedno napisali? Što se dalje ide, to se manje isplati stati. Sklon sam misliti da stari parovi manje vole jedno drugo nego što vole samu ljubav koja ih povezuje. Nesvjesne žrtve junačkog modela dalekog književnog nadahnuća, oni grade vlastitu legendu po uzoru na Filemona i Baukidu ili Abelarda i Heloizu.

Manje smo vjerni osobi nego priči: Don Quijote voli Dulcineju manje (kako bi je uopće mogao voljeti kad ona ne postoji?) nego fikciju koju s njom izmišlja.

Isto vrijedi i za narode. Oni postoje, usprkos svemu, u ratovima i krizama, samo zahvaljujući kolektivnoj volji da se nastavi priča koju su započele prethodne generacije i da joj se ostane vjeran. Mnogi su spremni žrtvovati udobnost, osobni interes, pa čak i život ako je riječ o pisanju novog poglavlja u udžbenicima povijesti.

Upravo to otkriva Cervantesov roman, poput najbolje čuvane tajne na svijetu: snagu imaginacije, mita i iluzije, bez kojih ne bismo mogli preživjeti. „Što bismo, dakle, bili bez pomoći onoga što ne postoji?“ zapisat će kasnije Paul Valéry.

Otuda sve vrline Don Quijotea i njegova perjanika Sancha Panze, one koje ih i danas čine dragima i omogućuju nam da se s njima

9.

Gdje se spaljuju knjige

Treba li nas čuditi da ono što često nazivamo prvim modernim romanom započinje spaljivanjem knjiga?

Don Quijote upravo se vratio kući, iscrpljen svojim prvim pothvatima. Pada na krevet, zaspi, a njegovi prijatelji, župnik i brijač, iskorištavaju priliku da naprave „čistku“ među njegovim knjigama: žele, naime, našeg junaka osloboditi pogubnog utjecaja viteških romana.

Čim ih gazdarica ugleda, okrene se i pojuri brže iz sobe, te se odmah vrati sa škropionicom, škropilom i svetom vodom, pa reče:

– Evo vam, časni gospodine: poškropite sobu, da ne bi tu koji od onih čarobnjaka što su u tim knjigama opčarao i nas, za osvetu što ih mi hoćemo otjerati sa svijeta.

Nasmije se licencijat priprostoj gazdarici i naredi brijaču da mu dodaje jednu po jednu knjigu, da vidi što pišu, jer se mogu među njima naći i takve koje ne zaslužuju da budu za kaznu spaljene.

– Ne – usprotivi se sinovca; – nema zašto da se oprosti ijednoj, jer su sve pogubne. Najbolje će biti da ih kroz prozore poizbacujemo na dvorište, pa ih potpalimo. (I., 6., 40.)

Praksa spaljivanja knjiga bila je tada uobičajena u Španjolskoj i Europi, kao način na koji je Katolička crkva postavljala granice mišljenja i njegova izražavanja.

Lomača u *Don Quijoteu* posve je drukčije naravi. Ovdje se, naime, ne radi o cenzuri teološke doktrine, nego o izricanju književnog suda nad djelima fikcije, upravo onima koja čine biblioteku Don Quijotea: ukupno stotinjak knjiga, već lijepa zbirka za ono doba, stotinu romana čije je čitanje zavrtjelo glavom bistrom vitezu.

O svakoj se knjizi vodi rasprava između župnika i brijača prije nego što joj se zapečati sudbina. *Amadís od Galije*, remek-djelo španjolskog viteškog romana, za dlaku izbjegne lomaču. No njegov nastavak (*sequel*, kako se kaže u Hollywoodu), *Junačka djela Esplandiána*,

zakonitog sina Amadísa od Galije, nema te sreće: završit će u plamenu. Isto će se dogoditi i s *Florismarteom od Hircanije*, *Vitezom Platirom* i s mnoštvom drugih, nama danas posve zaboravljenih romana. Povijest književnosti više se sastoji od izgubljenih djela nego od onih pročitanih.

Nekoliko romana ipak izbjegne kaznu jer su se svidjeli čas brijaču, čas župniku – a u pozadini vjerojatno i samome Cervantesu. Takav je slučaj s *Historijom slavnoga viteza Tiranta Bijeloga* (1490.), katalonskim remek-djelom Joanota Martorella, čiji je već pomalo parodijski ton nadahnuo stvaranje *Don Quijotea*.

Dogodi se i da autor optužene knjige pripada krugu župnikovih prijatelja. Jer ovaj proces protiv lažnih književnih vrijednosti ujedno je i satira svih sudova u kojima se bližnjima i prijateljima daje povlašten tretman. Književnost nije iznimka u velikoj društvenoj igri.

A među tim župnikovim prijateljima pojavljuje se i netko poznat:

... Ali kakva je to knjiga do njega?

– Galatea, od Miguela de Cervantesa – odgovori brijač.

U međuvremenu će im pomoći da vrate Don Quijotea kući, predstavljajući se kao princeza Micomicona iz kraljevine Micomicón u Africi, koja je došla potražiti pomoć kako bi oslobodila svoju zemlju od strašnog diva. Don Quijote, kojeg ništa ne čudi, stavlja se u službu te lažne princeze i slijedi je sve dok se ne vrati kući.

Ništa manje lakovjeran nije, doduše, ni Sancho, koji preklinje svoga gospodara da oženi princezu, jer bi tako i sam brže postao guverner:

Ta kako biste se skanjivali da uzmete ovako uzvišenu princezu, kao što je ova? Zar vi mislite da će vam se iza svakoga ugla nuditi ovakva sreća kakva vam se sada nudi? Zar je gospođica Dulcinea ljepša? Boga mi, nije, pa ni napol: velim da nije ni do pete ovoj. Kako ću ja onda, dobijesa, dobiti grofoviju kojoj se nadam, kad vi tražite kruha preko pogače! Ženite se odmah, ženite se, dođavola, i uzimajte tu kraljevinu što vam sama pada u ruke, a kad budete kralj, načinite mene markizom, ma vrag odnio sve! (I., 30., 220.)

Uzalud, Sancho! Vjernost Don Quijotea prema Dulcineji ostaje nepokolebljiva. Što se tiče

Doroteje, istinske „moćne žene“ i prave junakinje, ona pokazuje barem jednaku hrabrost kao i vitez, ali uz dodatnu razboritost.

23.

Gdje Don Quijote susreće Cervantesa

Jedan od najdirljivijih susreta Don Quijote doživljava s tajanstvenim putnikom koji dolazi u krčmu u pratnji žene prekrivene velom:

... u taj čas uđe u krčmu putnik komu se po odjeći vidi da je kršćanin što se vratio iz maurske zemlje. Na njemu je kaput od modra sukna, s kratkim polama, s rukavima dolaktašima i bez ovratnika; hlače su mu od modra platna, a kapa iste boje i tkanine; na nogama mu mrke topanke, a preko prsiju mu visi remen i na njemu maurska sablja. [...]

Bio je to čovjek jaka, lijepa rasta nešto preko četrdeset godina, u licu prilično crn, brkat i njegovane brade. (I., 37., 281–282.)

Portret koji bi, kako ćemo poslije vidjeti, mogao biti i autoportret samog autora...

Štoviše, perjanikov baždareni jezik dijele i njegove kći i supruga, što zaprepašćuje seoskog župnika:

Sve mi se čini da se svako čeljade od Panzina roda rodilo s vrećom poslovica. Koga god od njih slušam, sipa poslovice svakog časa, u svakoj rečenici što je izrekne. (II., 50., 301.)

Ovdje nema ničega genetskog: riječ je o klasičnom habitusu, kako bi rekao sociolog Pierre Bourdieu. Sancho Panza utjelovljuje sirovu moć proizvodnje jezika i diskursa. Drugim riječima, on je narod.

Gdje *Don Quijote* obilazi svijet

Evo nas na posljednjim stranicama romana, i za nas kao i za svakog ljubitelja književnosti *Don Quijote* je postao očitost, književni spomenik jednako neoboriv kao što su to u arhitekturi Partenon i egipatske piramide, ili Mona Lisa u slikarstvu. No ta je očitost tek naknadna varka: *Don Quijote* je vrlo lako mogao i ne postojati, i da je bilo tako, mi to nikada ne bismo znali. To je istina na kojoj je rado inzistirao Paul Valéry: bît remek-djela jest u tome da stvara iluziju apsolutne nužnosti vlastitog postojanja, premda zapravo pripada čistoj slučajnosti.

Vratimo se malo unatrag. Kada se Miguel de Cervantes vraća u Španjolsku nakon pet godina zatočeništva u Alžiru, ima trideset tri godine i želi nadoknaditi izgubljeno vrijeme. Upušta se u književnost, piše kazališne komade koje daje izvoditi u Madridu i objavljuje nekoliko